

З кількох місць почувись несмілі голоси:

— Варраву!

— Варраву! — раптом вигукнув і весь натовп, — й гукав та кричав усе те саме.

Леві глянув на Реувіма й по рухах його губів зрозумів, що й він гукає за Варраву.

На мить йому міцно стиснулося серце біллю, соромом і досадою. Відчув ще раз міцного стусана Варавиного, але не наче щось уломилось в душі, а гадючкою прискочила у розпаленім мозкові думка:

— А куди ж ми тоді поспішали?! Коли б не до Ісуса, то й не натрапили б на Варавині кулаки... Все через Нього... — і повний злости, він заплющив очі і зойкнув що-сили: —

— Варра-а-ву!...

Не пізнав свого голосу, але вив далі; в спільний тон з цілим натовпом:

— Варраву!...

Н. Королева.

V. Спонуסי*)

І твій барвіночок хрещатий
заріс богилюо“...

Т. Шевченко.

Брат Бертольд відштовхнув покреслений пергамент з вичисленнями та помітками: знову заблукала якась невлонима помилка до його вирахувань. В кінцевому розрахунку, незрозуміло чому, коли всі передписки були бездоганно справні, виходило зовсім не те, чого він сподівався.

Відчув глибоку втому. Оливяно важка байдужість пригнітила його, немов усього сплющила в плесковатий, безформенний і безвільний шматок матерії. Зробив над собою зусилля й підвівся з стільця. Розчиненим вікном влетіли в келію-лябораторію срібні каскади згуків, що наскрізь наповнювали старезний кляшторний сад: сотки соловіїв робили свій весняний фестиваль. Бертольд повернувся до дверей, щоб свіжістю ночі та музикою саду змити з себе цю байдужість, гіршу за недугу. Але, коли поклав руку на клямку дверей, його погляд упав на полу брунатної рясн, кінці білого шнура з трьома вузлами — й спинився. Легка тіль іронічної усмішки пробігла по його губах: хіба ж він сміє зробити, що забажається йому в даній хвилині? Він же мусить робити лише те, що стоїть в кляшторному статуті, а там ніде не сказано, щоб ченці могли серед ночі виходити на прогулянки в сад.

Як часто, ще й досі! — забуває він, що вже нема в світі ні лицаря Константина Анклітцена, ні схоляста Конрада з Кельну.

*) V-тий розділ повісті 1313; попередні розділи гл. чч. 6—7, 8—9 і 10 — 11 1934 та ч. 1. ц. р.

Вони оба вже вмерли на-завжди, вмерли раніш, за їхнього батька, — а ось вже два роки натомість з'явився мовчазний, вічно заглиблений в свої проєкти, задумливий, усім, часами й собі самому навіть, чужий — брат Бертольд. І не розумів сам, чому та праця, до якої так змагав, в яку занурювався цілком і в „замку на шпичаку“, у алхіміка Брудерганса в Фрейбурзі, останніми часами не давала йому радості, лише саму втому. Що перетворило її на будень, що затулило перед нею принадні перспективи, згасило осяяну недосяжністю мрію, якою вона була пройнята? Тепер — це щоденний його обов'язок, котрий зводиться до того, щоб лише регулярно робити, але зовсім не обов'язку зробити. Повинен бути лише сталий процес праці, а цілком не конечний її наслідок. Невже ж в цьому була й причина його втоми й байдужості? Аджеж він — Бертольд знає й так само думає, — як і гвардіян, як і братія, — що робить „Богові на славу, кляшторові — на хвалу, а добрим христіянам на користь“. Дуже ж часто він бачить і наслідки своєї праці, втілення тієї чи іншої ідеї в реальні форми, перетворення її на ужиточні речі, котрі цілком виповнюють формулу — „Богові на славу — людям на користь“. Має він тепер незрівняну змогу для творчості. Лябораторію, впорядковану за його власні гроші, має він таку, про яку і в сні йому не ввижалося в батьківському замку. Має він повну волю й повне порозуміння, й не тільки ніхто йому не перешкоджає, а ціла сотка братів, кожен в міру своїх сил і уміння радо б йому підпомогли, коли б він потребував їхньої помочи, бо ж є те — „...кляштору на хвалу“. Патер Герхард, гвардіян наказав не відривати брата Бертольда ні до чого, коли він працює в лябораторії, навіть зробив усякі полегші в буденних чернечих повинностях, щоб уможливити й уприємнити йому його працю, якою так дорожив, бо признавав його великі здібності, а сміливість Бертольдової творчої думки — далеко більшою за свою. Чому ж не зробити все, що дасть можливість тій молодій думці розгорнутись в повну широчінь?

Лише Бертольдова вдача з його раптовними змінами настрою примушувала патера Герхарда хитати головою:

— По істині: очеретина, що вітром її хитає — вболівав гвардіян. І враз до того додавав, своїм звичаєм, з — латинська: — *Arundino vento agitatedem...*

Це привичаєння патера Герхарда думати в латинській мові й текстами Святого Письма не було для нього дивиною, бо ж батьки дали йому до кляштору ще з семи років його життя, як алюмна. Ото ж, тільки слова, сказані й негайно переложені на мову латинську, видавались йому „добре сказаними“. Але ж для повної переконаності ті ясно сформульовані й зрозумілою латиною сказані слова набували повної ваги лише в тім разі, коли їх підпирав текст Святого Письма, або цитата з писань отців Церкви.

— Ще ж вчора, — сам собі нераз міркував над Бертольдовою вдачею патер Герхард, — ще ж вчора Бертольд палякотів від захоплення своєю новою ідеєю, а вже сьогодні —

мов той попіл... Sicut cinerum... Холодний і мертвий. Так, frigidus et mortuus. Увесь — одна журлива задума.

Журу ж вважав побожний гвардіян за найгіршого ворога кожної людини. Для ченця ж — говорив він — це була смертельна отрута. Бо з жури повстає байдужість. З байдужости — не смак до праці.

І щирий син Св. Франциска з Асизі — патер Герхард гарячо молився, прохаючи фра-Бертольдів витривалости й радости духа, — цих двох крил, що підносять душу людини понад всі спокуси й тяготи життєві й навіть над самим гріхом. І не сказано тішився старий чернець, коли помічав, що для Бертольда світало, й захоплення новою працею вертало до нього.

— Сказано: „як вітер змінлива людина“, — згадував слова „Божого філософа“ — патер Герхард. — Хто ж може знати, чи не зростає в нашому кляшторі з волі Божої новий Альберт Великий?...

А брат Бертольд вже дійсно був ученим. І все ширшої слави та розголосу здобувала праведному кляшторові та Бертольдова вченість. Люди йшли з далеких околиць, мов на прощу, до Францишканів, „що на горі“. Ліків, поради в ділах духових і світських шукали тут прочани. Часами здалеку прибивався сюди якийсь винахідник, що мав нову думку, котрої сам не міг перевести в життя. І тоді вигадливість брата Бертольда, як казав патер Гвардіян, була —

— Майже безмежна й завжди невтомна.

Так винайшов брат Бертольд барви вітражні: яркіші й прозоріші навіть за славнозвісні італійські, бо вони не були такі різкі, однаково приємно сяяли й проти сонця, й при вогнях вітарних свічок. Трапилось, що отець Гвардіян трохи насварив брата-шевця, що той помалу робить братії обув. Саме тоді вийшов дозвіл Францишканам холодних та північних країн замість підшов Св. Франциска, взувати і чоботи, бо ж часто бувало, що братія застуджувалась „аж до смерти“. Однак брат швець, Криспін нічого не міг вдіяти, бо вичинбарити шкіру можна за 6 або аж за 8 місяців. Цього не лишив без уваги брат Бертольд. Познаходив він якісь горіхи — не горіхи, каштани — не каштани, що вже з десятків років у патера аптекаря без потреби валялись: хтось з місіонарів привіз на показ природні дари заморської землі. І збагнув їхню силу брат Бертольд, приправив з них тинктуру, якої діставши брат Криспін повикидав всі свої запаси дубової кори, що по ямах кисла, забракував і вербове коріння, лише користав з Бертольдів тинктури та з особливого деревляного колеса, також братом Бертольдом вигаданого на розминання шкір. І за якихось два чи іноді й менче тижнів має брат Криспін мягку й гладесеньку шкіру.

А вже кому справжню радість робив брат Бертольд своїми підсилючими рослини розчинами, — так це кляшторному садівникові — фра-Нарцизові. То дасть таку водичку, що коли нею раз на тиждень підливати зеленину, — досягає вона неймо-

вірних розмірів; то вигадас цілу систему рам шкляних, що їх можна було то відчиняти, то зачиняти, і тим способом тримати рослини в більшій теплині, як була надворі. Й добрий брат Нарцис очам своїм не вірив, що йому проростає розсада в той час, коли ще на дворі раз-у-раз падає сніг. А потім вигадав Бертольд і таке, що навіть взимку можна було мати зелену, свіжу городину.

І брат Нарцис мабуть більш за всіх ченців любив фра-Бертольда. Любив ніжно й віддано, як можуть любити малі діти й старі ченці.

Нарциса призначили на садівника лише за його наймення. А що працюючи в саду, брат Нарцис раз-у-раз співав пісень, що сам складав, жартома звали його — „Narcissus Poeticus“, як і однойменну з ним квітку.

Проти справдішньої манії — надавати людям, крім хресних наймень, ще й прізвища, доводилось воювати мало не з церковної казальниці. Бо стало це просто пошестю. То ж не уйшов прізвища й брат Бертольд. Почали його прозивати „фра-Нігер“ або й просто „фра-Шварц“. А причепилося до нього таке прізвисьце тому, що, захватаний в праці, брат Бертольд частенько не тільки до рефектарія, але ж і до церкви приходив умахений в сажу з своїх горнів. Та й сам він мав темний, як вороняче крило, волос...

— о —

Бертольд стояв уже давно біля столу, спершись на лутку вікна. Невтомні соловіні співи заколисували його. Думки давно вилетіли вікном з лябораторії, перелетіли високі кляшторні мури й блукали по широкому, грішному світі.

Струснув головою й оглянувся. Погляд його на мить затримався на невеликому пучечку перших темнофіялових братків, що стояли в порцеляновому тиглі на полиці перед круцифіксом. Подивився на них лагідним поглядом й відчув, як потепліло на серці, немов його легенько погладила ніжна рука.

— Фра Нарцис, — подумав — ніколи не забуде принести перші квітки в мою келію. Не знаю, коли він їх сюди й приніс?

Брат Бертольд сам навчив Нарциса, як вирощувати надзвичайно великі братки й тому тепер підступив ближче до квіток й почав їх розглядати уважніше. Зненацька здалось йому, що квіточки замиготіли, набули прозорости й в них затремтіло інше життя. Щось до болісти ніжне й солодко-сумне здушило Бертольдові серце й горло. І в тому сумі, в тих сльозах, що самі собою набігли на очі, відчувалась зворушальна до глибини серце радість. Безконечно далеке, безповоротно минуле... Колумбині очі.

От так само дивились вони на нього того вечора, як прийшла вона „позичити вогника“. Бідна, бідна! Не дістала вона того вогничка й не розігрілося її недоторкане дівоче серце!.. Такий самий фіялковий погляд впав йому в серце й тоді... в альхехиміковому саду. Як ясно бачить він знову все те!.. Бертольд тихо опустився в фотель і впився очима в квіточки.

Яблука саме достигли. Старому вони були рішуче не потрібні: садив він їх малими, а коли вони почали родити, він вже не мав чим їх їсти, бо ртуть, з якою раз-у-раз працював, знищила майже всі зуби... Бертольд тоді — ще Конрад — був на дереві й кидав відтіль Колюмбі в попередницю блискучі, рум'яні кульки. Раптом розсунув віти й глянув на діл. Колюмба стояла, закинувши голову з розтягнутою за два різки попередницею. Біля неї стояв майже повний кошик яблук.

— Легковажна донька Еви, — засміявся з дерева Константин, — ну, що, як і тебе за яблука виженуть з раю?

Дивився на неї усміхнений, веселий, повний життєвої сили. Колюмба протягла його своїм поглядом: темні, фіялові, як квітки братків, її оксамітові очі, глибокі, мов безодня, таїли в собі щось притягуюче. Вона не сказала нічого, а отже він почув відповідь, якої дехто чекає і все своє життя.

— Яку ж відповідь маю прочитати в твоїй фіяловій мовчанці? — спитав Конрад, чуючи, як дрібне тремтіння біжить по його тілу в такт повітряним вібраціям соняшного дня?

Але вона спустила повіки й тихо відповіла:

— Не можна вигнати мене з раю, бо на землі я його не матиму. Райські овочі не вродили для мене.

— Чому? — запитав жагучо.

Вона мовчала знову. А коли він одним скоком опинився біля неї, — на крок від них стояв жебравий чернець з близького шпиталу:

— Офіруйте щось на німечних. Лише хутчій, бо людська біда нетерпелива, а милосердя мусить квапитись.

Колюмба мовчки розгорнула край попередниці й висипала яблука в торбину прохача. Потім ще хтіла взяти й з кошика. Але Конрад вихопив кошика в неї з рук, сподіваючись, що вона також не пустить. Та вона пустила й побігла до хати. Йому стало досадно: не дав більше ченцеві жадного яблука й пішов також і собі в двір. Але бачив не доріжку під ногами, а важкі, темно-гнідоу патиною виблискуючі на сонці коси.

Чого ж втекла? Чого відштовхнула його? Зрештою, хоч вона й гарна, й мудра й така відмінна від інших, — а проте — лише донька прачки... І вона знає, що — нерівня...

Згадав, як алхімік пророкував, що з цієї ремісницької доньки колись буде вчена абатиса...

Абатиса!.. І перед Бертольдовою думкою пробігла жахлива примара процесу. Смерть фрау Тільде на стосі, загальне зворушення, як — навіть раніш ніж за рік по тому — висвітлилось, що спалено її цілком безневинно. Зворушилось на голові волосся, коли уявив собі перипетії Колюмбіних терпінь в підземеллях інквізиції та чудо увільнення заступництвом, не бенедиктинської абатиси, а самої святої Агнеси...

А зрештою, як мало він про все те знає!.. Хоча й цікавило його, тривожило й пекло довідатись все до найменчих подробиць. Та саме про Колюмбу й не годилося ні перед Богом,

ні перед людьми, ні перед самим собою виявляти великого зацікавлення. Бо ж тоді він щойно вирікся світа...

Здалеку, крізь згадки й мрії, сумно й ніжно глянули знову на Бертольда фіялово-сині очі. Як тоді, коли бачив їх в останнє.

Підніс погляд на круцифікс, немов беручи святе зображення за свідка, що не його в тім провиня. Та ж саме з-під круцифіксу впав на нього ще раз фіяловий погляд квіток. І в тім погляді вчувається докір:

— Коли б був не злякався життя...

І раптом спалахнула в серці злість. Не на Колумбу, а на гріх, на спокусу, що скрізь чигає на ченця. Навіть і в цьому лагідному вигляді скромних квіточок.

Бертольд підвівся й вхопив повною жменею квіти за голівки. Шпурнув ними у вогонь горна. Але не влучив у запалі: братки розсипались на камяні плити перед пригаслим вогнем.

— Все одно, нехай так!...

Провів рукою по чолу, відгортаючи думки, немов сплутані кучері, що лізуть на очі.

— Та ж ... минулося! Минулося й те, що згадав. Минулося й те, на що був потрібний той рух рукою; замість кучерів, вже давно прикрашає його голову акуратно виголена тонзура. Навіщо ж всі ці думки? На що згадувати й Колумбу? Хіба ж мало на світі гарних і розумних дівчат?

— Ну, ну! Таких — мало! — Щось несвідоме відказало з глибини серця. — Дуже мало! Навіть може й була всього одна така Колумба! А в твою житті — то напевно, що одна!

І знову десь дуже здалека відозвалось луною з докором:

— Коли б був не злякався життя...

Знизав плечима й трохи розтяг куточки губів: він — лицар злякався?!

І щоб перебороти недорічні думки, не пішов спати, а замість ліку вернув знову до відкинutoї праці. Схотів перевірити теоретичні висновки своїх сьгоднішніх вирахувань й підійшов до робочого столу. Там витяг різні порошки й почав робити сумішку. Але пальці часами затремтіли, рухи були непевні, хемікалії розсипались і не можна було ручитись за точність ваги.

Незручно повернувшись, Бертольд зачепився за мідяний мездир, що вірвався з столу й з дзвонінням покотився по камяних плитах підлоги. І ці звуки здались Б—і такими подібними на дзенькання підків по скелях.

Як давно вже не сідав він на коня! Як давно вже не летів навперейми з вітром за звірем на ловах! Та й ніколи не відчує він радощів дикої гонитви, коли кінь і їздець як легендарний центавр зливаються в одну істоту, що прагне лише одного: дігнати!

— І все те я виміняв на цю тюрму! — з досадою й жалем сказав у голос.

Під вікном немов хтось пробіг, дрібно цокаючи копитами. Ясний, срібний голосок маленьких дзвіночків пролунав у нічній тиші й зарисувався ніжною мелодією на тлі солов'їного супроводу.

— Сарна блукає в саду! — пройшло Бертольдовою думкою, — гвардіянова сарна.

Але думки знову вертали назад. Згадав колишні турніри. Дарма, що там — у світі — він ніколи не мав до них нахилу. Що-правда, був ще замолодий і не міг брати самостійної в них участі. Та ж батько примушував бувати на всіх. І тепер згадав і ясно вчув, як захрустіли зломані списом людські кістки, й з огидою здригнувся.

— Яка ріжниця, — подумав; — саме в цім між шляхетними лицарями й пняними парубками в черні, що в неділю протикають один одного вилами?

Ні, за тими „геройськими грами“ він не шкодує.

— „Шлюбний віночок плете,
Усміхаючись, дівчина ніжна“...

Чиїсь нахабні очі заглядають на нього. Лашчиться яскраво одягнена жінка з віолою в руках. Нахилившись вперед, все ближче схиляється до нього й кокетливо перебігає білою ручкою струни. Але ж дивиться, як жебрачка...

— Прекрасний лицарю! Лише тут! Лише тута — найліпше вино від початку й до кінця Рейну, — закликає шинкар з порогу свого мандрівного шинку, прикрашеного гірляндами свіжої хвої та підробленим з бляхи виноградним листям. Під тими гірляндами, при вході в шатро — також бляшаний, розмальований Бахус, припевнений до бочки, мов прапор, на високій тичці...

Тут по-за „палісадами“ огороженого для турніру майдану — справжній ярмарок. Гамір і барви проковтують його — юнака Константина та замкового капеляна, що є йому сталим супутником, щойно вони відділились від почесних трибун, призначених для „ліпших“ глядачів, шляхти й дам.

— Купіть павячих пер. На шолом! — Підсовується під саме лице Константинові цілий букет зелено-золотих окатих лопаток, що хвилюються в руках мандрівного продавця.

— Пане ласкавий, шляхетний, молодий, гарний та щасливий! Не лишіть без альмужни скаліченого, — держить Константина з другого боку за стремено старий жебрак-каліка. Над синечервоними його болячками, навмисне оголеними й виставленими на показ, кружляють зелені мухи.

А ось розгвинчена у всіх суглобах постать дурника Абеля. Углядивши Константина, він якимось застерігаючо вимахує йому руками. Й раптом починає витанцьовувати, приспівуючи:

„Сиди тихо на печі, на печі!

Не рипайся та мовчи! Та мовчи!...

Ці Абелеві співи й танці завжди знаходять своїх глядачів. Тепер — довокола нього — чималий натовп. Та ж звідкільсь вривається божевільна сарабанда. Людський ланцюг оточує Абеля, й оглушуючим криком забивають Абелів спів жебраві діти. Тисячами пустили по світі їх — безпритульних безбатченків часті й довгі війни. В цілому світі нема куточка, що був би їм рідним. А тому вони — на всіх битих шляхах, на всіх базарах і ярмарках,

вони настирлива жеброта й хитрі напасники, перед якими безсила й найбільша обачність купців та перекупок. На ярмарку счиняється страшний галас... Та десь здалека озивається військова фанфара — й діти, мов горобці, пурхають на той звук й зникають в натовпах, схованих збитою курявою.

Жонглери, танцюристи, ходці по линвах, ведмежатники та музики зібрали біля себе силу людей. Але ж чи не найбільший натовп стоїть довкола цілого табору циганок-воріжок. Перші кола, найближчі до табору, виглядають мов квітник: це дівчата, як метелики на вогонь, злетілись до чарівниць, що скажуть чи сказати мають їхню долю на все даліше, здебільшого смутне життя.

Константин з цікавістю перебіг поглядом по рожевих личках, завітчаних, темних і злотистих косах, по різнобарвних зодягах, й спинив коня біля циганок. З ним вітаються. Між парубками хтось вигукує його наймення дружнім, повним симпатії голосом. Стара жінка додає до того вигуку побажання здоровля й щастя „на тисячу літ“. Підданці Константинового батька люблять „молодого пана“, бо ж кожен в порівнанні з старим видається за янгола. А Константин таки й справді нікого не скривдив, навпаки, — коли вдатись під його захист, ніколи не відмовить в заступництві.

Капелян нудиться. Він радніший би вже до своєї „келії“ в замку, де зеленковаті стекла круглих вікон, мов напів-зжмурений мордатий кепелянів кіт, спокійно й ласкаво дивляться на тиху обстанову покою. Одначе Константина кортить ще трохи повештатись між людьми, що мають таке „просто“, — гадає він, — життя й такі нескладні радощі. Він торкає остроуго коня й ще ближче підсувається до вінка з дівчат. Але вони перебільшено лякаються й з кокетливим сміхом та верещанням розсуваються перед конем. Біля нього твориться гурток: парубоцтво, кнехти, собакарі, „озброєні люди“, джури. Всі з Анклітценового замку.

Циганка, витягнувши кощаві руки над шматком полотна, що прикриває шість перевернених до гори мисочок, ледви тріпоче широкими руками, мов червоними крилами й приглушеним, „таємничим“ голосом промовляє:

— Відчинені мені брами небесні,

Відчинені мені брами земні..

Відчинені мені брами сердешні..

Голос циганки стає все глибшим та більш надхненим. Глядачі нишкнуть, причаровані містерійними звуками й незрозумілими рухамм червоних крил.

— Відчинені мені брами душевні..

— Та бодай тобі ще й пекельні відчинилися наростіж! — вилітає з натовпу щире побажання хриплавого вояка, у якого вино вигнало з душі всякий містицизм.

Але циганка не чує ні дружнього побажання, ні голосного реготу, вона знає своє й швидко вертає втрачену на хвильку — наладу. Вже знову перелякані дівчатка, тиснучись одна до одної, все ближче підступають до чарівниці. Й, нарешті, одна несміло простягає руку, доторкаючись до мисочки. Циганка хрестить ту

мисочку й підносить її: під нею сяє новенький шлюбний перстень.

— Ой, щаслива ж ти, дівчино вродливая! — виблискуючи очима та білими зубами, солодко виспіває воріжка, — і рік не скінчиться, а вже будеш у намітці ходити...

Вже й інші дівчата сміливіше підступають до рівних мисочок. Радощі, смуток, надія, переляк мішаються з веселим реготом і ущіпливими жартами. Під шостою мисочкою лежить звязка ключів.

— Ой, будеш, щасливая голубонько, господинею у духовного! — присуджує засоромленій дівчині циганка...

А біля другого шатра, старезна, мов оброслий мохом пень, вусата бабизна, з сивими патлами, що повибивались з-під баревної хустки, гоїть інша чарівниця якогось пацієнта від давнього лиша. Обертає його то передом, то спиною й однотоно промовляє:

— Лишай, лишай великий,
Згинь ти у пустині дикій,
Там, де жиди по шатрах сидять,
Де вони мясо в піст їдять;
Нехай вони й тебе, лишаю, із'їдять!
Зникни, щезни, згинь.
Зникни, щезни, згинь.
ТЬфу-тьфу-тьфу!...

Чарівниця плює на пацієнтову потворну руку, перевертаючи її долонею то догори, то до землі.

— За тридевять день згине все без сліду, — говорить вона, приймаючи платню. Коли збрешу, — наплюй тоді циганці в очі!

— Плюнь, Михелю, відразу їй межі очі! Навіщо будеш чекати аж цілий місяць?! — радить Михелів кум.

Та ж і ця чарівниця так само не зраджується скептичною реплікою. Вона пробує на жовтий зуб отриману монету: чи не оловяна? — а її каламутні очі спиняються на молодому лицареві. Зненацька на неї сходить надхнення, простягає до Константина руки й напів-співом вичитує, як наговір:

— Ой, чоловіче нещасливий! Ліпше було б тобі й не родидися, й не хреститися. Ліпше було б вмерти, не живши, слізьми очей не вмивши. Розіллеш ти крови море, собі й людям на горе. Смерть-вогонь з пекельного ланцюга ти спустити — спустиш. З самим чортом — тьфу на нього — проклятого! — свою долю злучиш! І наймення твоє люди проклинатимуть на полях кривавих...

Константин, що спочатку слухав з усмішкою, відчув, на решті, що йому стає моторошно від цього несподіваного, грізного пророцтва. Журливо-тривожно стислося серце й ніби холодок пробіг по спині.

Та довкола вибух регіт, що перервав пророчицю:

— Що ти плещеш, сліпа жабо? — гукали їй з натовпу.

— Коли й усі твої ворожбицтва такі, то ти занадто отверто людей обкрадаєш, стара відьмо!

— Червоної смерти нема на неї, проклятої...

Всі довкола раптом споважніли, дехто й зблід. Інші здіймали шапки й обертаючись в напрямі костельної вежі, побожно хрестились. Перехрестився й Константин. Згадка про чуму всіх наповнила тривогою: жарти замовкли, натовп розсувався.

— Михелю, відбери в чортової куми гроші. Бачиш бо: бреше, як пес, — спробував був хтось вернути зниклий настрій.

Інші ж поважно хитали головами:

— І наверзе ж от такого сука! Та ж наш „молодий“ навіть сарну вбити жалує.

— Має серце, як дівчина...

— І живе ж як чорнець!

Але циганка зненацька пішла проти течії й мужньо поставилась перед цілим ярмарком:

— Що ви тямите? Я не знаю, хто це й відкіль він. Але ж долю його бачу... бачу! — стукнула в землю палицею. — Най запам'ятає, що казала! — й пірнула під брудний і обідраний килимок, що заступав полу її шатра.

Константинові давно вже кортіло смикнути коня й відїхати геть, але якесь почуття амбіції, що, мовляв, він скапітулював перед брехливою циганкою, затримало його в натовпі. Та й зрештою, що ж він є: сільська дівчина, що завмірає під циганчиними словами? Щоб показати, як байдуже йому балаканина чарівниці, розв'язав кесет й шпурнув у натовп жменю дрібних монет.

Счинився неймовірний гармідер, що зник у поросі.

Коли юнак з капеляном обминали останній комедіантський намет, нагнали сумний провід: на мар'ях, покритих золотом шитим прапором, несли забитого на турнірі лицаря. За ним вели бойового коня, далі йшли слуги, джури, пажі. За ними — гурток вболіваючих цікавих. Йшли без шапок, розмовляли стиха.

Комендант, що сурмив, закликаючи глядачів до свого театру, припинив музику й, спинивши якогось підлітка з походу, випитував, хто і як помер?

Константин вчув такі слова розмови:

— Чому ж ти не плачеш, хлопче? — немов іронічно питав комедіант.

І в тон запитанню була відповідь:

— Та що ж там плакати... за одним? Коли б так усіх...

І від цих фраз, котрі спочатку видавалися смішними й до тепними, чогось Константинову душу огорнув серпанок несмаку й погорди, яку відчував стихійно до юрби. Веселий день похмурнів, радість молодости, мов пилюкою, заволочило нудою. Хотів був заговорити до капеляна, так той, щоб не пропустити години призначених молитов, вже пустив поводи свого мула й, злегка коливаючись у сідлі, побожно вичитував з свого брев'яру...

Константин струснув головою й тяжко зідхнув. Без свідо-

мости пробіг очима по стінах своєї лябораторії, ледви вловив вухом все ще екзальований хорал соловіїв, й ніби знову пірнув у свою дрімоту-згадки. Неначе продовженням тієї білої дороги, що нею виїхав з ярмарку до замку, тікає в невідоме інший білий шлях.

На перехресті — три старі, дуплясті липи. А під ними побожна душа поставила кам'яний хрест. Під хрестом — проста кам'яна лава. На тій лаві сидить дівчина. І, хоч схилена на коліна її голова, та відразу впізнав її Конрад з Кельну. Підійшов до неї, що сплітала з волошок вінок, і приязно привітав:

— Поздоров Боже, колего. — Але враз перейшов на жарт: — В які ж це нові студії заглибилась? Чи теологічні, чи філософічні? Бо ж ні для математики, ні для ботаніки нема потреби вибрати середохрестя, де дороги, відходячи від хреста, біжать у різні боки й... ніколи ніде не зійдуться?

Колюмба зашарілась. Це буває здебільшого, коли Конрад зве її колегою. Це він говорить навмисне —, щоб підкреслити, що не бачить в ній дівчини, а лише товаришку по школі. Подумавши своїм звичаєм хвильку, однак відповідає лагідно:

— Що ж замислюватись над шляхами, яким доля не судила зійтись? Без філософії плету вінок на цей самітний круцифікс, немов забутий тими, хто лише без наміченої вперед цілі блудить дорогами життя.

— І ти так спочуваєш самітним?

Темно-фіялові очі широко поглянули на Константина:

— Всім самітним, — і додала, — а особливо тим, що йдуть незнаними їм дорогами не передбачаючи, куди дійти доведеться.

— То дай і мені квіточку твого милосердя, — простяг руку юнак, — й хотів був узяти вогенно червоний мак.

— Ні, ні, не цю! — немов аж схвилювалась Колюмба. — Це — недобра квітка: на вигляд вона дуже принадна, але віддих її — отруя. Та й обсіпається вона вмиць. Це — образ пристрасти, — додала тихо, мов для себе й простягла дві темно-фіялові квіточки братків

— Бідна дівчина! — зідхнув брат Бертольд. — Не зазнала вона багато радості. Зауважив, що ліки, які приправляв, зіпсував: зовсім не слід було додавати сюди андродому, а потрібен був зензибер та аристолохія.

Мрійну ніжність до Колюмби ніби присипало попелом з горна. Рішучо нічим не була йому ця жінка, але й тепер ще псує вона йому його працю! Так, жінка — це відвічний ворог ченця, митця, творця, ворог, що вічно й безжально мстить на них за промінь, котрий кидає на них з своїх очей!

Достав пуделко з насінням білих водяних лілей — *Nymphaea alba* —, що були найліпшим ліком проти „спокуси жінками“. Розтер зерна в ступочці, долив наливкою з горобини й, випивши, пройшовся по келії. Біля горна мало не наступив на розкинені братки.

Щож — Колюмба? Хіба ж вона винна, що йому раз-у-раз ввижається?...

Схилився й обережно, одну по одній, позбирав квіточки,

обдмухав, розгладив примяті пелюсточки й поставив у свіжу воду. Знов помістив під круцифіксом. Тоді став перед ним на коліна й стиснув руками скроні. Боковим поглядом побачив, що вікно освітлішало, а стіни потемніли. Ранок!...

Вп'явся очима в Спасителя й молився за себе, за Колюмбу. За всіх, що терплять на світі цім. За всіх, що не вмюють назвати своєї болісти й не знають, де шукати на неї ліків. Потім перейшов на устійнені побожні формули. Й швидко думка відокремилась від слів, збочила й прудко побігла стежками минулого, побігла, мов клубочок ниток, що впаде у пастушки на шпилі й котиться, підстрибуючи, все далі, додолу, в прірву...

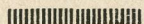
Отямився, почувши знову дзеленчання срібних дзвіночків, що закапотіли свіжими краплинами під вікном. Дзеленчання наближалося, але раптом замовкло.

— Са-а-рна! — важко поворушилось слово у втомленій голові, вплутуючись в слова молитов. — Са-а-а-рна блу-ка-а-є... quaeregens quem devoret — додав несвідомо.

І раптом схопився на рівні ноги.

— Знов спокуса! Задрімав на молитві!

В прозорому повітрі, мов розгортаючи новий день, покотився круглий звук костельного дзвону. Кляштор прокидався.

Оксана Печеніг.

НА ОЛЬШАНАХ.

При церкві віщій Пскова,
в очах Пречистої Любови —
подільський хрест.

Під ним затерта націй риса.

Там міцно спить Кобизській.

О, знайте всі, що зна одна:

Його душа така ніжна,

Замріяних був жест;

Й що тут не поросте трава —

У споминах, у чорному вдова.

* * *

І знову день — не надаремне!

Відбивши три доземних,

вихожу світлим корридорм.

Мов білий плат лягла покора.

Не була ніч лиха, ні темна! —

В полях куски срібного лема.

То тут, то там рукою Джотта

— небесна синь, а не темнота.

Не вили голоси Валькірій,

Ніхто не зрадив своїй вірі.

В ночі повстанув світлий храм

чудно, відкритий сонцю і вітрам.